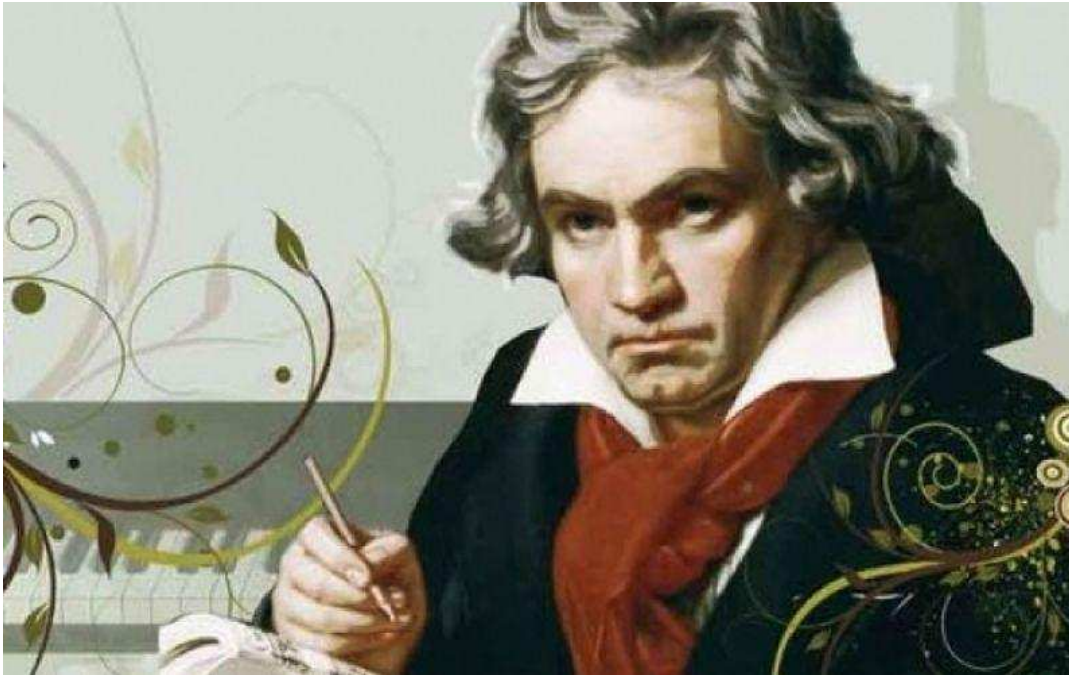

Μουσική κρυπτογραφία και μινιμαλισμός στην «Πέμπτη Συμφωνία»

Από **Κώστας Παπαχρήστου** - 22 Δεκεμβρίου 2019

Λίγες σκέψεις για ένα μουσικό έργο που περιέχει πολύ περισσότερα από ένα δημοφιλές μουσικό μοτίβο...

Έτος **Μπετόβεν** το 2020, με την συμπλήρωση 250 χρόνων από την γέννηση του μεγάλου μουσικού. Έτσι, ένα μικρό μουσικολογικό αφιέρωμα είναι ένας ελάχιστος φόρος τιμής σε αυτόν...

Ο Τιτάνας έγραψε εννέα συμφωνίες. Πολλοί θεωρούν, ίσως όχι άδικα, ως κορυφαία την τελευταία του, την Ένατη. Ήταν αυτή, άλλωστε, που άνοιξε το δρόμο στον **Σούμπερτ**, τον **Μπραμς**, τον **Μπρούκνερ**, τον **Βάγκνερ**, τον **Μάλερ**, ακόμα και τον **Σοστακόβιτς**.

Κάποια άλλη συμφωνία του, η Πέμπτη, είναι ιδιαίτερα δημοφιλής λόγω του χαρακτηριστικού εναρκτήριου θέματός της. Ένα θέμα κατά βάση ρυθμικό (όχι μελωδικό) που θα το κωδικοποιούσαμε με την έκφραση «3-1». Δηλαδή, ένα γκρουπ από τρεις νότες (ή, αν προτιμάτε, τρία χτυπήματα) ακολουθούμενο από μία τέταρτη (ίδιας ή μεγαλύτερης διάρκειας) η οποία τονίζεται κάπως, έτσι ώστε να ξεχωρίζει από τις άλλες τρεις:

«παμ-παμ-παμ-ΠΟΜ» ή «παμ-παμ-παμ-ΠΟΟΟΜ»

Αυτό που είναι δύσκολο να συνειδητοποιήσει κάποιος σε πρώτο άκουσμα είναι ότι η **Πέμπτη Συμφωνία** του Μπετόβεν είναι ένα αριστούργημα μινιμαλιστικής κυκλικής γραφής!

Θα τολμούσα να πω, μία σχεδόν μονοθεματική συμφωνία όπου το θέμα, δίκην έμμονης ιδέας (για να θυμηθούμε τον **Μπερλιόζ**) επαναλαμβάνεται σε όλη την έκταση του έργου. «*Μα, όχι!*», ίσως πει ο αναγνώστης, «*το θέμα ακούγεται μόνο στο πρώτο μέρος και – κάπως παραλλαγμένο – στο σκέρτσο, πριν το φινάλε!*»

Απαιτούνται πολλές, πάρα πολλές ακροάσεις της «*Πέμπτης*» για να εντοπίσει κανείς όλες τις παρουσίες αυτού του **δαιμονικού «3-1»** θέματος, που εμφανίζεται με όλες τις δυνατές του μεταμφιέσεις σε κάθε μέρος, σε κάθε απόσπασμα της φοβερής συμφωνίας. Ακόμα κι εκεί, όμως, που δεν ακούγεται στην κυριολεξία, ο ακροατής το «*ακούει*» ως **αφαίρεση**, προβάλλοντάς το ο ίδιος, σχεδόν ασυνείδητα, μέσα από το περιρρέον ορχηστρικό περιβάλλον.

Πολλοί μουσικολόγοι έχουν αμφισβητήσει αυτή την σχεδόν **μεταφυσική διάσταση** της Πέμπτης Συμφωνίας του Μπετόβεν, με τον ισχυρισμό ότι το βασικό ρυθμικό θέμα της είναι μάλλον **κοινότοπο** και ακούγεται σε πολλά μουσικά έργα (αναφέρω, ενδεικτικά, το γνωστό γαμήλιο εμβατήριο του **Μέντελσον**, την Τέταρτη Συμφωνία του Τσαϊκόφσκι, καθώς και την Πέμπτη Συμφωνία του Μάλερ). Προσωπικά πιστεύω ότι οι αναλυτές διστάζουν κατά βάθος να αναγνωρίσουν μία πολύ ιδιαίτερη αρετή σε κάποιο έργο του Μπετόβεν, η οποία θα έδινε στο έργο αυτό ένα μοναδικό συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με την ιερή Ένατη Συμφωνία!

Με την μινιμαλιστική γραφή του στην Πέμπτη Συμφωνία, ο Μπετόβεν διδάσκει την τέχνη της μουσικής κρυπτογραφίας. Άνοιξε έτσι τον δρόμο για τις θεματικές μεταμορφώσεις του **Λιστ**, του Βάγκνερ (τα περίφημα Leitmotiv), του Φρανκ, του Τσαϊκόφσκι, του **Στράους** (του Ρίχαρντ, φυσικά), ακόμα και του **Ραχμάνινοφ**.

Η περίπτωση του **Τσαϊκόφσκι** αξίζει ιδιαίτερη προσοχή. Χτίζει την όπερα «*Ντάμα Πίκα*» πάνω σε τρία μόλις βασικά θέματα (Leitmotiv), τα οποία όμως μετασχηματίζονται κατά τρόπο ιδιοφυή κατά τη διάρκεια του έργου, σε αντιστοιχία με τον μετασχηματισμό των χαρακτήρων του δράματος (το φινάλε της δεύτερης πράξης είναι ένας μουσικός χαρακτηρισμός της διχασμένης προσωπικότητας). Από μία διαφορετική άποψη, η μουσική κρυπτογραφία ήταν υπαρξιακή ανάγκη για τον Τσαϊκόφσκι, αφού μόνο μέσω των κωδικοποιημένων μηνυμάτων που πρόσφερε μπορούσε ο συνθέτης να εκφράσει ελεύθερα πτυχές της προσωπικότητάς του με τις οποίες δεν ήταν συμφιλιωμένος (και, κατά μία εκδοχή, οδήγησαν στην αυτοκτονία του).

Σημειώνουμε, τέλος, ότι ο μινιμαλισμός του Μπετόβεν στην «*Πέμπτη*» βασίζεται σε συνεχή μετασχηματισμό μίας πολύ απλής θεμελιώδους ιδέας, και κατά τούτο διαφέρει από τον επαναληπτικό μινιμαλισμό που αναπτύχθηκε κατά τον εικοστό αιώνα (βλ., π.χ., https://www.academia.edu/3490009/REPETITIVE_MINIMALISM_A_HISTORICAL_STYLE_OR_A

_PERSPECTIVE_IN_MUSIC). Είναι, θα λέγαμε, μία **εμμονική αναζήτηση ψυχικής λύτρωσης** που δεν βρίσκει δικαίωση παρά μόνο στις τελευταίες νότες του θριαμβευτικού φινάλε της συμφωνίας.

Χωρίς, λοιπόν, να αμφισβητούμε κατ' ελάχιστον την σημασία της **Ένατης Συμφωνίας** του Μπετόβεν για την μετέπειτα εξέλιξη της Μουσικής, πιστεύουμε ότι η Πέμπτη Συμφωνία αξίζει να εκτιμηθεί περισσότερο για την επαναστατική πρωτοτυπία της και λιγότερο για την αναμφισβήτητη δημοφιλία της. Ή, τουλάχιστον, όχι απλά και μόνο γι' αυτήν...

Κώστας Παπαχρήστου

Γεννήθηκε στην Αθήνα και επιμένει να ζει εκεί! Σπούδασε Φυσική στην Αθήνα και στις ΗΠΑ. Τώρα τη διδάσκει σε μεγάλα «παιδιά» (αυτά που επιτρέπεται να βλέπουν ταινίες με την ένδειξη «XX»). Του αρέσει η μουσική, η ποίηση και ο καλός κινηματογράφος. Είναι σπαδός της ΑΕΚ. [Διαβάστε περισσότερες πληροφορίες για τον Κώστα Παπαχρήστου](#)